

Hasanov Ilyos Toychievich¹
Mamataov Fakhridin Bobonazar oglu²

Impact Factor: 9.2

ISSN-L: 2544-980X

NAZAR ESHONQUL IJODIDA AYOL OBRAZI (“SHAMOLNI TUTIB BO‘LMAYDI” HIKOYASIDAGI BAYNA MOMO OBRAZI MISOLIDA)

Azimjonov Husniddin Ibrohim o‘g‘li

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti O‘zbek tili ta‘limi fakulteti, 3-kurs talabasi

+998990051563 azimjonovxusniddin484@gmail.com

Annotatsiya: Nazar Eshonqul turli hikoyalardagi obrazlar olami o‘ziga xos badiiy talqin etib kelinadi. Albatta, o‘z asarlarida obrazlar galeriyasini yaratishga urinish ijod ahlining deyarli barchasi uchun xosdir. Yozuvchining asarlari orasida ixcham hikoya lavhalari ham, yirik asarlar ham mavjud. Muhimi, bu asarlarda yozuvchining sermazmun hayoti hamda serqirra faoliyati butun rang-barangligi bilan namoyon bo‘lgan. “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasi ham shu asralar sirasiga kiradi.

Kalit so‘zlar: Tersotaliklar, shamol, inson qadri, Bayna momo.

Nazar Eshonqul ijodi va faoliyati ulug‘ bir ummondir. Uning tubiga yetish yoxud bu hikoyachilikni o‘rganish, baholash necha-necha avlodlarning ham umriga tatigulikdir. Kitobxon bezagi uchungina emas, balki aniq g‘oyaviy, badiiy maqsadlari uchun, kelajak avlod uchun, davr ruhini singdirishga xizmat qildirmoqda. Nazar Eshonqulning “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasidagi Bayna momo obraziga ijodiy yondashuvi o‘ziga xos: uningcha, adib yaratgan timsol milliy iftixorimiz, g‘urur va sharaf-shonimizdir. Bu asar o‘ziga qadar yaratilgan o‘zbek hikoyalaridan bir necha jihatlari bilan ajralib turadi. Avvalo, hikoyalarining kompozitsion tuzilishi, asar voqea- hodisalarining tartib bilan, mantiq chegarasida joylashuvi boshqa asarlardan keskin farq qiladi. Unda go‘yo bir-biri bilan bog‘lanmaydigan qator hikoyalar, rivoyatlar, hatto qissalar bo‘lsa-da, ular mantiqan bir-birini to‘ldiradi. Yozuvchining “Shamolni tutib bo‘lmaydi” hikoyasi o‘zbek hikoyachiligida muhim yangilik bo‘ldi. Ushbu hikoyada ma‘naviy-axloqiy masalalar yetakchilik qiladi. Inson qadri, xotirasi – bu bebaho ma‘naviy qadriyat. Uni behurmat qilib, oyoq osti qilish eng ayanchli axloqsizlikdir.

Shamolning yo‘nalishini o‘zgartirish mumkindir, lekin hech qachon yengib bo‘lmaydi. Yengil shabada ham bora-bora kuchli bo‘ronga aylanishi ehtimoli bor. Bir insonning g‘azab va nafrati ana shu shabadadan paydo bo‘lgan bo‘ronga o‘xshatilgan. Hayotda har qanday og‘ir vaziyatda ham chekinmaslik kerakligi, hayot zarbalari hech qachon umrni g‘aflatda o‘tkazish uchun sabab bo‘lolmasligi ushbu hikoyada yaqqol namoyon bo‘lgan. Shamolni tutib bo‘lmaganidek, umrni ham to‘xtatib bo‘lmaydi. Vaqt o‘z missiyasini bajaradi. Asardagi asosiy urg‘u Bayna momo obrazining qalb isyoniga qaratilgan. Bu isyon shamolga qiyoslangan. Eri Rayim polvon va o‘g‘lining o‘limi Bayna momoning taqdirida tub burilish yasadi. Bag‘ri qon Bayna momo – bukilmas iroda va e‘tiqod sohibi.

¹ Associate Professor of the Pedagogical Institute of Termez State University

² 1st year master's degree in physical education and sports theory and methodology.

Adib Bayna momo ichki dunyosini, xususan, uydan hovliga chiqqan payti devor ortida yashirib turib erini o'ldirgan, yosh o'g'lining umriga zomin bo'lgan Zamon otboqarga nisbatan nafratini, qalbida kechayotgan tuyg'ularning suratini chizadi. Ayo qarib qolgan bo'lsa-da, ko'zlari qahr-u g'azabga to'la edi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA (METHODS).

Asardagi ayanchli voqealardan biri shuki, Rayim polvon o'z umrini Tersotaliklarga bag'ishlagan edi. Ammo qishloqdoshlari Rayim polvonni boshiga ish tushganda undan yuz o'girishdi, mol-mulkini tortib olishiga, quloq deya ta'qib qilinishiga, itday xor qilib otib tashlanishiga indamay qarab turishdi. Mana shuning uchun ham u hamqishloqlarini sira ham kechirolmadi, butun umr unutilmadi. Qishloqdoshlariga qo'shilmadi. Ular bahor kelganda yaylovlarga ko'chib chiqishar, ekin ekishar edi. Bayna momo esa o'z xayollari bilan yolg'iz qolardi. Asardagi quyidagi jumлага e'tibor qaratsak: "Bayna momo tirikligida, garchi bu ayolni, erining polvonlik lash-lushlari va kiyim kechaklari yotgan, o'lgandan so'ng hech qachon yonmagan, tuynugi shuvab tashlangan ana u hujra kabi qorong'u, musibat to'la uyi ichkarisiga kirmagan bo'lsa-da, ular qahr va g'azabni sitam bilan ichiga yutib kelgan kampirni hurmat bilan eslashardi." (Nazar Eshonqul, 2005, 3-bet) Anglashiladiki, Bayna momo umri davomida qasos, o'ch olish ilinjida yashagan. Uning umri eri va o'g'li bilan birga so'ngan.

NATIJARLAR (RESULTS).

Inson zoti yashaydigan uyning tuynugi qachon suvoq qilinadi, qachonki, u uyda biror jon yashamayotganida. Ushbu jumalar orqali Bayna momoning hayotga bo'lgan qiziqishi yo'qligini bilib olish mumkin. Ayolning ruhiy holati kuchli bir og'ir kuyga o'xshaydi. Sovuq qahratonda eri va o'g'lining xotirasiga isinib jon saqlagan Bayna momo taqdir zarbalariga dosh bera olgan mislsiz ayol. Gavdasi echkinikidek kichik bo'lib qolgan, mushtakkina, qoqsuyak momo haddan ortiq g'ururli. Qalbida qasos tuyg'usi, tomirlarida hurlik, erkinlik qoni ufurib turgan kampir o'z zimmasiga qasos olish mas'uliyatini oldi va bu yo'lda yillab sabr qilib, o'z maqsadiga yetisha oldi.

Bir kunning o'zida ham eri, ham farzandidan ayrilgan ayol umrining oxirigacha Zamon otboqardan qasos olish niyatida yashadi. Isyon oradan 23 yil o'tib, Otboqar yillab kutgan farzandlariga to'y qilish arafasida to'fonga aylandi. O'nta barmoq sandiqqa joylandi va yillar davomida qasos o'tida yongan qalb taskin topdi.

Ayolning kuchli tomonlari yaqinlaridan judolik azoblariga bardosh bilan chidashi, alam va sitamlarni ichiga yutgani bo'lsa, zaif jihatlar shundaki, sirdoshi yo'qligi, odamlarga ishonchsizligi, umr bo'yi nafrat tuyg'usi, qasos hissidan qutula olmagan, ta'nalari sabab odamlar uni eslamay qo'yishlari, o'jarligidir. Bu dunyoda u bilan gaplashishga loyiq odam yo'qdek o'zini atrofidagilardan olib qochishi, har tong qo'y-echkilarini daryo bo'yidagi yulg'unzorga haydab ketishi-yu kech tushgach, qurigan shox-shabbalarni orqalab qaytishi lavhalari momoning tabiatiga singib ketgan odamovilik va ojjizlik sifatlarida in'kosini topadi.

MUHOKAMA (DISCUSSION).

Bayna momo uchun o'lim – yo'qlik timsoliga aylangan. Shuning uchun tabiatdagi o'zgarishlar ham momo ko'ngliga sira ta'sir o'tkazolmaydi. Bahoriy yangilanishlar, yozning jaziramalari, kuzning iliq havosi-yu qishning qahratoni momo uchun birdek edi. Uning hayot tasviri o'z tirikligidan, turmushidan mamnunlik, ertangi kundan ishonch tuyg'ulari bilan yog'rilgan emas. Ayol sho'ro voqeligi bilan bog'liq ravishda qishloq hayotiga kirib kelgan o'zgarishlarni ko'rib tursada, qalban qabul qilmaydi. Bu o'zgarishlar momo tabiatiga singishmaydi. Sababi shuki, xuddi o'sha tuzum uning

yorqin hayotini zimistonga aylantirgan. Bayna momo jisman tirik bo'lsada, ruhan eri va o'g'li bilan birga edi. Shu sababli uning hayotga bo'lgan qiziqishi, umidi so'ngan edi. Rayim polvon va o'g'lining yorqin xotirasi uchun qasos olish niyati uni oyoqda tutib turibdi. "Sho'ro davri nasridagi aksar qahramonlarimiz singari jamiyatdagi o'zgarishlarga, xalq hayotidagi yangilanishlarga o'z munosabatini bildiruvchi, o'z faoliyati bilan tirikligini go'zalliklar bilan burkovchi ijtimoiy faol shaxs emas. Unga o'z hayotini yaratuvchanlik, bunyodkorlik faoliyati bilan boqiyashtirishga safarbar o'ktam ayol xususiyati butkul yot" (Matyoqubov.S, 2011, 46-bet). Momo o'zining jamiyat hayoti, xalq taqdiri va tevarak-atrofida bo'layotgan yangiliklar bilan na ruhan, na jisman yaqin emas. Ular uning ko'nliga sig'maydi ham.

Adabiyotshunos olim U. Normatov asar mohiyati haqida shunday deydi: "Yozuvchi asar qahramoni Bayna momoning uzoq davom etgan fojeiy, motamsaro, ayni paytda mardona hayot yo'lini o'ziga xos ohangda hikoya qiladi. Momo qismati bilan bog'liq xarakterli voqealar, u bilan qishloq ahli, olomon orasidagi ziddiyat bir-ikki detallar, shtrixlar ixcham lavhalar orqali eslatiladi, hatto hikoyadagi eng jiddiy to'qnashuv-olishuv momoning eri va o'g'li qotili Zamon otboqardan qasos olishi, uni chavqlab, qonli barmoqlaridan judo etish voqeasi sahna ortida yuz beradi. Bu mudhish voqeani muallif imo-ishoralar, detallar orqali bayon etadi" (Normatov. U, 2000, 40-bet).

Bayna momo ruhiyatidagi o'zgarishlar, nafrat, g'azab, intioqm tuyg'ulari suv yuzasidagi ko'piklar misol ko'rinib, bo'ron shiddati kabi ko'rinmaydi. U daryo tubidagi yuzasi tinch, osti esa shovqinli oqimni eslatadi.

Ayolning sadoqati, sabriga tan bermasdan ilojimiz yo'q. Eri va o'g'lidan ayrilgan kundan boshlab yillar davomida qancha zahmat yutmadi? Davosiz og'riqlardan qiynalib, barchasiga sabr qilib yashash uchun qanchalik kuch va iroda kerak? Shuncha yil davomida tishini tishiga qo'yib sabr qildi. Asarda Bayna momo orqali o'z g'ururiga ega bo'lgan shaxs obrazi ifodalangan. G'ururli, nomusli shaxsni mag'lub qilib bo'lmaydi. Taqdirning achchiq zarbalariga muhtalo bo'lgan ayolning uzoq yillar davom etgan fojiviy, mardona hayotini yozuvchi shu tarzda o'zgacha ohangda hikoya qilgan.

XULOSA (CONCLUSION)

Ushbu hikoya boshlanishidan to oxirigacha azoblarni yengishga bazo'r kuch topgan ayol taqdiriga achinish hissi, darddoshlik tug'ulari bilan yo'g'rilgan va shu ohangda mutolaa qilinadi. Bayna momo kitobxonni titratib yuboradigan obraz. Qishloq odamlarining oqibatsizligi undagi cheksiz mehrning nafratga aylanishiga sabab bo'lgan.

Hikoyadagi realistik ifodaning o'ziga xos tabiati shundan iboratki, Bayna momo ruhiyatidagi o'zgarishlar, ya'ni tuyg'ular, kechinmalar takomili holatlarning suratiga aylantirilgan.

Lirik qahramonning ichki quvonchi, g'ami, iztirob-u o'ylari kitobxonlarga ta'sir ko'rsata olsagina, u badiiy qiymatga ega bo'ladi. Asar qahramonni befarq qoldirgan hikoyalar o'quvchining ongiga ham, tuyg'ulari ham ta'sir ko'rsata olmaydi. Shu jihatdan qaraladigan bo'lsa, Nazar Eshonqulning "Shamolni tutib bo'lmaydi" hikoyasidagi Bayna momo kitobxonga kuchli ta'sir qilishini bemalol aytish mumkin.

Yozuvchi Nazar Eshonqulning ushbu hikoyasida milliylik, ma'naviy barkamollik, odamiylik va yuksak insoniy tuyg'ular tarannum etilgan. Asar qahramonlari, jumladan, bosh qahramon – Bayna momo xarakteri muallifning dunyoqarashini va uslubini ko'rsatib turadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI (REFERENCES).

1. Eshonqul, N. "Shamolni tutib bo'lmaydi". Qissa va hikoyalar. Toshkent. 2005

2. Matyoqubov, S. Nazar Eshonqul hikoyalarida ijodiy individuallik. Toshkent. O‘zbek tili va adabiyoti. 2011
3. Normatov, U. Umidbaxsh tamoyillar. Toshkent. Ma’naviyat. 2000
4. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent. Fan. 2007.